

# Výchova dítěte

Co je vlastně výchova, jaké  
existují výchovné metody,  
přístupy?

# Výchova

- Primárně se jedná o prostředek socializace, kterým R působí na D s cílem dosáhnout jeho pozitivního vývoje (ať už je záměrná či spontánní)
- Socializace = proces osvojování si pravidel chování, systému hodnot, názorů a postojů s cílem stát se plnohodnotným členem společnosti

# Výchova

- Člověk se sice v průběhu života stále mění, ale naše osobní historie (rodinné zkušenosti) mají na naše chování nesporný vliv
- Socializace začíná nejprve právě v primární rodině (období shovívavosti se mění v období socializace v naší kultuře cca kolem 3 roku – liší se v jednotlivých společnostech...)

# Výchova

- Do jaké míry je vůbec možné člk pomocí výchovy tvarovat???
- Co by si mysleli behavioristé?
- Co by si myslel o možnostech výchovy např. S. Freud?

# Výchova

- Hypotéza: „tabula rasa“ (J.B.Watson; empirismus či enviromentalismus) – D přicházejí na svět jako nepopsaný list = D je zcela tvárné a ovlivnitelné, pro vývoj má největší význam zkušenost, veškeré chování je bezezbytku determinováno podněty z prostředí
- Zástupci např.: A. Bandura, B. F. Skinner

# Výchova

- S. Freud (nativismus či heridatarismus) – D je vybavené instinkty, touhami, které se snaží zpočátku naplňovat bez ohledu na okolí, formování lidí je velmi náročné, největší vliv na vývoj má dědičnost
- Pokud má být člověk socializován, musí být libido usměrněno ve shodě se soc. požadavky (vývoj O lze popsat na základě osudu pudů)
- Zástupci např.: Komenský, Gessel, Rousseau

# Aktuální pohled na výchovu

- Pravděpodobně 1:1 (výchova;nurture X příroda; nature)
- Lidé jsou tvární, ale i impulzivní, usilující o slast a musí být určitým způsobem „korigováni“
- Model vzájemného ovlivňování (Schaffer, 1996): D je aktivní podílník na svém vývoji, důraz klade na vzájemnou závislost D a R při sociálních transakcích (působí jeden na druhého, tzn. „cirkulární“ kauzalita namísto „lineární“, novorozenci se zajímají o to, co mohou lidé nabídnout – např. dávají přednost lidskému obličejí před jiným sym. útvarem, mají raději hýbající se a mluvící lidi před mlčícími a nehybnými objekty; R jsou zase zvědaví na to, co D dělá....atp.)
- Pokrok je možný díky přispívání obou stran
- Socializace je nikdy nekončící proces☺, ze soc. procesů se postupně vyvinou dovednosti a vzorce chování, které nás provázejí na cestě životem....

# Výchovné styly

- Základní typologie (viz. experm. skupiny K. Lewina, starší typologie – má již omezenou hodnotu):

## 1. Autoritativní (autokratický)

- Důraz kladen na bezpodmínečnou poslušnost, podřízení D, plnění příkazů a zákazů bez výjimky či diskuzí



# Výchovné styly

## 2. Demokratický

- respektování D jako samostatné bytosti s právem o sobě rozhodovat, D ale také musí poznávat svou odpovědnost za chování v rodině i mimo ni, R něco jako starší přátelé, partneři, důraz kladen na spolupráci, společné řešení konfliktů a na význam společného rozhovoru

# Výchovné styly

## 3. Liberální („laissez-faire“)

- Důraz na ponechání co největší volnosti, bez omezování aktivit D
- = není to tak jednoznačné v reálném životě, obvykle nelze zařadit jednoznačně styl výchovy v R do konkrétního uvedeného stylu, někdy R posupuje aut., jindy lib., navíc i rozdíly mezi rodiči samotnými
- = poté se rozvíjely nové systémy zjišťování stylů výchovy (založené převážně na empirických údajích získaných dotazníky, ale nevyústilo to k žádné všeobecně uznávané klasifikaci výchov. stylů; nyní se uvažuje zejména o existenci jednotlivých dimenzí)

# Výchovné styly

- Nejznámější je Schaferův cirkumplexní model = hodnotí stupeň výchovného přístupu ve 2 dimenzích: láska – hostilita; autonomie – kontrola
- Jiní autoři (B. Becker) rozlišili např. 3 dimenze: vřelost – hostilita; permisivita – restriktivita; klidné připoutání – úzkostné emoční připoutání
- Jiní našli i více dimenzí ...
- U nás známý např. dotazník „ADOR“ – 3 dimenze: pozitivní x negativní zájem; direktivnost x autonomie; důslednost x nedůslednost

# Některé nevhodné výchovné styly

- Rozmazlující (R vyhoví každému přání)
- Zavrhuující (R dávají D najevo odmítání a nesouhlas, navenek to ovšem nepřiznají)
- Hyperprotektivní (R nadměrně ochraňující, starostliví, R ze strachu brání D v přirozeném získávání nezbytných soc. dovedností)
- Perfekcionistická (touha po dokonalosti, perfektních výkonech doma i ve škole, R kladou na D požadavky, které jsou obtížně splnitelné)
- Nedůsledná (kolísání mezi velkou přísností a povolností, může vyplývat i z odlišného přístupu obou R)
- Zanedbávající, týrající, zneužívající, deprivující (= vysoká míra ohrožení zdravého vývoje D)

# Nejčastější výchovné potíže

- D vyrůstá v přiměřeně podnětném R prostředí, vyvíjí se „normálně“ (nemá např. poruchy chování ve smyslu ADHD, vrozený handicap at' už tělesný či psychický, jinou vývojovou patologii) – R obvykle nemají důvod či potřebu v raném dětství vyhledat pomoc odborníka, problémy mohou však nastat např. v období pubescence, adolescence (potřeba vyšší míry autonomie, hledání vlastní identity, experimentování s rolemi atp. a z toho vyplývající potíže) – obvykle přirozený vývoj

- D často také velmi citlivě reaguje na události v nejbližším okolí (v rodině, škole, kolektivu)
- Krizové, traumatické situace jako např.: rozvod rodičů, neúspěch ve škole, hádky, domácí násilí, nepřiměřené chování jednoho z rodičů = mohou být významným činitelem při rozvoji kázeňských potíží
- Časté výchovné potíže: záškoláctví, neposlušnost, vzdor, lhaní, podvody, krádeže, drogy, alkohol, kouření, PC, gambling aj.

# Děti s poruchami chování

- R často vyhledají pomoc odborníka zejména pokud již potíže dítěte přesahují určitou únosnou „mez“ či začínají být nápadné nejen v rodině, ale přináší D, R a učitelům potíže ve škole či širším okolí
- Děti s dg. ADHD, ADD (spousta spec. potíží, viz. poradenská psychologie)
- Děti s MR, poruchami autistického spektra, SPU, hraniční intelekt, odlišné kultury atp.

# Společnost a výchova: historie

- K jakým výchovným cílům, hodnotám dítě vedeme, co od dětí očekáváme a jaké podmínky jim vytváříme??
- Dříve poměrně jasně strukturované – výchovné praktiky obdobné po generace, protože výchovné cíle byly podobné (svět se po generace příliš neměnil...)
- ve 2. pol. 19. st. – děti vychovávány hlavně k poslušnosti, která přetrvává po celý život (příkazy, tresty)
- poč. 20 st. – výrazná změna, nižší důvěra v autoritativní přístup, poslušnost ano, ale ne slepě aplikovaná (pochopení důvodů, příčiny a následku), násilí ve výchově odmítnuto
- od 20. – 50. let 20. st. – poslušnost již není prioritou, ale není ani tolik kritizována jako v předchozím období; zejména podřízení se určitým pravidlům, řádu, pořádku, který stanoví autorita a nikoli autoritě jako takové
- poč. 50 let 20. st. – nechat dítěti autonomii, iniciativu ve vlastním vývoji, razantní odmítnutí násilí jako výrazně škodlivého, méně využívání trestů



# Společnost a výchova: aktuálně

- změny v názorech na výchovu souvisejí se změnami ve společnosti, s demokratizací, s požadavky na výkon jedince, průmyslovým rozvojem, ale také s proměny v rodině a její funkci ve společnosti
- dříve rodina plnila hlavně ekonomickou a politickou funkci, emocionální potřeby uspokojovány spíše v širším společenství
- nyní plní nukleární rodina také primárně funkci emoční (poskytuje emoční jistotu, ochranu, oporu při řešení potíží dnešního světa)

# Společnost a výchova: aktuálně

- Vzhledem k množství (zaplavení) informací v dnešní době a proměně světa obecně jsou R nyní často zmatení, bezradní, jak D správně vychovávat, jaký přístup volit ...
- Děti vychovávány v podstatě pro svět, který neznáme (na rozdíl od minulých dob se svět a potažmo i společnost velmi rychle mění), životní podmínky našich D budou jistě odlišné od našich (technologické pokroky atp.)
- Svět bude stále složitější, rozpornější, než dnešní, mnoho alternativ povolání, zájmových aktivit, cestování, pestrost výběru hodnot, cílů, což s sebou nese také narůstání stresu
- Děti nyní vychováváme pro svět rozsáhlejší (možnost cestování), bez hranic, pro rozsáhlé a složitě organizované společenství, zároveň však každý může žít život velmi individuálně odlišný (objektivně i subjektivně – zážitkově) – dříve lidé snáze sdíleli své zkušenosti, neboť čerpali z podobných situací

# Šikana

- z francouzského „*chicane*“; označuje fyzické i psychické omezování či týrání jedince v kolektivu; dochází k ní v různých soc. skupinách bez ohledu na věk či pohlaví – škola, práce, vězení, armáda, sport, rodina...
- = nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je omezována osobní svoboda, svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, obětem je často ubližováno na zdraví či majetku
- Jedinec je šikanován pokud je dlouhodobě a opakovaně vystavován negativnímu jednání ze strany druhé osoby či osob (negativním jednáním se myslí agresivní, fyzicky či slovně útočné chování, přímá i nepřímá agrese)
- varianty i metody šikany jsou různé (ovlivněno věkem, pohlavím účastníků)
- jde o složitý a komplexní problém, ani právně ho nelze pojmut jako jeden celek (svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví)

# Šikana

- = patří sem ignorování oběti, její izolace, pomlouvání a zesměšňování, vyhrožování, vydírání, udělování násilných a manipulativních příkazů, krádeže věcí, jejich poškozování, praktiky fyzického násilí, šikana se sex. podtextem, od obtěžování po pohlavní zneužívání a znásilnění)
- vždy je přítomen agresor (má fyzickou či početní převahu, soc. status, moc) a oběť (postižena nejvíce)
  - Agresor – silný, reaguje agresivně, tendence k dominanci, impulzivní a mající vysoké sebehodnocení
  - Oběť – úzkostná, slabá, zaujímá obranný postoj, nízká sebeúcta, zranitelná (často jedinci s handicapem – vzhledovým, sociálně či fyzicky odlišní, lidé úzkostní, plaší, rasově odlišní, odlišní chováním či náb. vyznáním...)

# Šikana

- Dopad na zúčastněné:

Agresor – dochází k upevňování antisoc. postojů (zkušenost, že agresi je možné využít k osobnímu prospěchu), potíže se zákonem

Oběť – trpí nejvíce, potíže můžeme zahrnout mezi projevy posttraumatické stres. poruchy

+ Prostředí, ve kterém se šikana odehrává

# Prevence šikany ve školách

- Zvyšování povědomí o šikaně
- Dobrá práce s jednotlivci, učiteli, školou
- Zapojení oběti do prosoc. aktivit
- Angažovanost ze strany dospělých

# Šikana ve škole

- Právní definice šikany v našem právním řádu prakticky neexistuje; právní řešení šikany je problematické
  - Ministerstvo školství však vymezilo problematiku šikany v metodickém pokynu MŠMT č. 28 275/2000-22
- = dává školám návod, jak šikaně předcházet řešit ji (pokrývá pouze školní oblast, neřeší – ani nemůže, všechny právní následky šikanování, ostatní nástroje je nutno hledat v právních předpisech trestního, občanské či správního práva
- Metodický pokyn MŠMT definuje šikanu následovně:
  - „ ...je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“

# Šikana ve škole

- většina projevů šikany naplňuje skutkovou podstatu trestných činů
- Při posuzování toho, co je a co není šikana, musíme mít na zřeteli hlavně to, jak uvedené projevy působí na oběť šikany. Důležitým znakem šikany je nepoměr sil mezi agresorem a obětí. U šikany je typickým znakem samoučelnost převahy agresora nad obětí.
- Jde o velice závažný, společensky nebezpečný jev, ohrožující oběť fyzicky, ale zejména psychicky!
- Šikanu proto nesmíme přehlížet či zlehčovat, je ji nutné chápat jako poruchu vztahů (nejen mezi agresorem a obětí) – nezdravé vztahy, velká diferenciací na silné a slabé
- Nutné je tedy „léčit“ celou skupinu
- Fenomén šikanovaného učitele



# „Nové trendy“ - Kyberšikana

- druh šikany, při kterém jsou primárně využívány elektronické prostředky (mobil, e-mail, internet, blogy, pagery...)
- Typický příklad je např. zasílání obtěžujících, urážejících či útočných mailů či SMS, vytváření stránek a blogů dehonestujících ostatní
- kyberšikana může sloužit k posilování klasických forem šikany (nahrání scény na mobilní telefon a rozeslání známým dotyčného, vystavení na internetu) - velmi nebezpečné, zejména pokud se spojí s velmi ponižující situací = mnohonásobně to zvyšuje utrpení a trauma oběti
- Jedná se poměrně o nový a velký problém v řadě zemí (vznikají kvůli ní nové zákony i bezpečnostní opatření)

# Výhody kyberšikany pro pachatele

- pachatel je jen těžko polapitelný, postižení (podobně jako u tradiční šikany) obvykle nemají tendenci či odvahu zveřejňovat, odhalovat své ponížení (internetové prostředí navíc smazává rozdíly ve fyzické síle a sociálním postavení ve skupině)
- Otevírá se tak pole i slabším jedincům, kteří nemají dost fyzické síly a prestiže, aby oběť týrali v reálném světě
- Může se navíc týkat všech věkových skupin a může je zasáhnout přes celý svět (viz. sociální sítě - umožňují sdílení obsahu všem a není tak problém pro kohokoliv, aby umístoval jakýkoliv obsah, který oběť poníží, či znemožní)

## Kyberšikana u českých dětí – závěry z výzkumného šetření projektu E-Bezpečí a Centra PRVOK (2009)

- Závěry českého výzkumu vesměs potvrdily to, co dlouhodobě naznačují i výsledky zahraničních výzkumů = **téměř polovina českých dětí je vystavena některé z forem kyberšikany (46,8 %)**
- v rámci výzkumu (n = 2 tis.) byly sledovány nejčastější projevy kyberšikany: např. dehonestující útoky (nadávání, urážení nebo ponižování realizované pomocí SMS zpráv, e-mailů, v chatu, diskuzi a publikací zesměšňujících fotografií, audio nebo audiovizuálních nahrávek), vyhrožování a vydírání, útoky na elektronické účty (e-mailové, diskuzní, účty ke vzdělávacímu prostředí atd.) a jejich manipulaci, případně zneužití např. ke kyberšikaně
- z těchto projevů jsou děti nejčastěji vystaveny nadávkám, urážkám nebo ponižování v rámci SMS zpráv, e-mailů, v chatu nebo diskuzi (15,8 %), dále musí řešit např. napadení svého elektronického účtu (13,5 %) nebo výhrůžky a zastrašování (8,9 %)

# Manželství

- Obvykle uzavíráno v období mladé dospělosti (20 – 30,32 roků), muži mírně později než ženy; trend odsouvat uzavření sňatku do pozdějšího věku
- Dle Havignursta jsou volba životního partnera, vstup do manželství a založení rodiny hlavními vývojovými úkoly v období mladé dospělosti

# Manželství

- Pracovní zařazení a život v manželství je pro většinu lidí nejdůležitějším obsahem jejich životního naplnění, spokojenosti a osobní pohody
- Harmonické manželství je základem uspokojivého rodinného života, prostředí (důležité pro zdravý vývoj dětí)
- Proč vlastně lidé vstupují do manželství???

# Motivace k uzavření sňatku

- Uspokojení potřeby intimního emočního soužití
  - Uspokojení touhy mít děti a prožívat s nimi radost z vývoje
  - Manželství má největší „šanci“ na úspěch, pokud do něj vstupují lidé zralí, osobnostně vyrovnaní a zdraví
- = často ztroskotají manželství příliš mladých lidí, kteří na společné soužití v manželském svazku nejsou připraveni (manželství uzavřená před 20. rokem věku se stat. významně častěji rozvádějí); dále manželství uzavřená pod tlakem okolností (neplánované těhotenství, rodiče, nátlak partnera, kulturní zvyky, krátkodobé milostné vzplanutí atp.)

# Výběr partnera

- Na úspěch či krach manželství má vliv spousta věcí, jednou z podstatných je také „správná“ volba životního partnera...
  - Jak si partnera vybíráme?
- 2 hlavní teorie:
- 1) Princip volby podle podobnosti
  - 2) Princip komplementární volby
- Partner by měl mít podobné životní cíle, hodnoty tak, aby partneri mohli své snažení zaměřit stejným směrem
  - Cíle budou shodnější, když budou mít partneri podobné vzdělání, věkový rozdíl nebude příliš velký

# Manželství

- Tak jako i jiné vztahy, tak i manželský vztah se neustále vyvíjí, mění, není konstantní
- Důležitá je vzájemná důvěra, tolerance, hluboký vzájemný emoční vztah, schopnost dokázat se přizpůsobit měnícím se rolím, zdravotnímu stavu a poté i poklesu sil v průběhu stárnutí
- Manželství často ztroskotá proto, že partneři mají při uzavírání sňatku nereálná očekávání ohledně jeho průběhu



# Manželství

- Krize v manželství:
  1. krize: udávána v období mladé dospělosti
    - Krizové jsou obvykle první roky manželství, období po narození prvního dítěte (žena přesouvá pozornost na D a partner se může cítit zanedbáván)
    - Přejít od stavu zamilovanosti ke zralému manželskému vztahu
  2. krize: udávána v období střední dospělosti
    - Přehodnocování a bilancování vztahu k manželství, uvažování o jeho budoucnosti
    - Odchod dětí z domova (syndrom prázdného hnízda) = děti přestávají být vazebným prvkem rodiny

# Rodičovství

- Narozením D se z manželství stává rodina, partneři musejí přejímat nové role matky či otce = dává životu nový smysl, ale přináší zároveň i nové nároky, přičemž každé vývojové období klade na rodiče specifické požadavky
  - Základní funkce rodiny:
    - Reprodukční (zachovat rod)
    - Hospodářská (ekonomické zajištění)
    - Emocionální
    - Socializační
- rodina, která neplní některé základní funkce = dysfunkční rodina

# Použité zdroje:

- Langmeier, J. - Krejčířová, D. (2006).  
Vývojová psychologie. Praha.
- Hewstone, M. – Stroebe, W. (2006).  
Sociální psychologie. Praha.
- <http://prvok.upol.cz>
- <http://www.sikana.org/>
- <http://cs.wikipedia.org/>